

CAMUS 100

Életem során háromszor estem révületbe regény-olvasás közben. A legfelkavaróbb élmény a második alkalommal ért. Gimnazista voltam, útkereső tizenéves a hetvenes évek elején, a nyiladozó baloldaliság korszakában. Iskolatársaim a Dél-Vietnámi Nemzeti Felszabadítási Frontot támogatták, és kiáltották, hogy „Le az USA-val”. Én kívülállónak éreztem magamat a győzelmük biztos tudatában vallott politikai meggyőződésük és az élet sok más kérdése miatt egyaránt.

Több okból elevenen emlékszem bő negyven évvel később is, mekkora hatással volt rám Albert Camus *Közönye*, melynek fenséges feszességétől kivert a hideg veríték, és különös eufória lett rajtam úrrá.

Először: mert magamra ismertem a főszereplő szorongásában és elveszettségében. Camus nagyon pontosan ragadja meg az abszurd és értelmetlen élet-élményt, és a gyarmati környezet erős, felszín alatti feszültséget kölcsönöz a műnek. Mersault hétköznapi férfi, soha nem voltak barátai, és különös, érzelmentes közöny keríti hatalmába. A véletlen farag belőle gyilkost. Amikor bíróság elé állítják egy arab lelövése miatt, az ügyész megpróbálja szívtelen szörnyetegnek beállítani. Mersault a történeteket egykedvűen éli át, a létezés esetlegességeket játéknak tekinti. Önmaga és mások számára is idegen.

Camus a tizenéves énemnek egy olyan világképet festett fel, amelyet nem kötött a politika járma, és filozofikus gondolataival nyomatékosan bebizonyította, hogy bizonyos fontos dolgok az életben magyarázatért kiáltanak: az emberi lét alapvető kérdései, mint

a fásultság, az elidegenedés, az abszurditás, a szabadság, az odaadás és a kiüresedés.

Mindent befaltam, amit találtam ettől a Nobel-díjastól. Átrágni magamat az életművén szédítő kaland volt, és hatással volt szellemi fejlődésemmre. Sokakhoz hasonlóan, akik Camus-t fiatalon olvasták, én is filozófus akartam lenni, az erkölcs és az etika kérdéseivel akartam bíbelődni.

Miért mesélem el mindezt?

Mert ez a háttér nem lényegtelen, ha meg akarjuk érteni a Camus iránti érdeklődést manapság. Mostanában sokan csalódtak a politikai megoldásokban. Európa mint a boldogság hazája merő illúzió volt, amit széjjelszaggatott az egyre növekvő gazdasági válság. Mind többen jönnek rá, hogy önbecsapás volt azt hinnünk, a fogyasztás boldog korszaka jelentőségteljesen ki tudja elégíteni életünk minden szükségletét. A munkanélküliség árnyékában az egzisztenciális kérdések ismét előbukkantak rejtett zugokból. Mert jól lehet van már Facebookunk és Twitterünk, kénytelenek vagyunk elismerni, hogy a ma élő ember helyzete és létének abszurditása nem is annyira más, mint amilyenek Camus megfestette. Ezért veszik elő sokan a mai napig a műveit. A *Közönyből* csak Franciaországban évente 180 000 példány fogy.

Személy szerint úgy vélem, hogy 2013-ra mint Camus évére fognak visszaemlékezni. Nemcsak Párizsban. A százéves évfordulóra Európa-szerte tervezik a szemináriumokat, kiállításokat, színpadra viszik darabjait, újra kiadják könyveit.

De a Camus iránti mostani hódolatnál érdekesebb lehet a kérdés, hogy vajon miért nem lanyhult soha a vonzereje? Ugyanis nem csak azért olvassák őt folyamatosan, mert nagyon tehetséges író, és egyedülálló képességgel bír alkimistaként filozófiává változtatni a hétköznapiságot.

Szerintem a választ részben az őt körülvevő misztikus aurában fogjuk megtalálni. Vegyük csak túlságosan korai halálát egy autóbalesetben. Így aztán Camus amolyan irodalmi James Dean szerepben tűnik fel – az örök fiatal lázadó, aki egyszerre testesít meg egy klasszikus és egy modern művésztípust: író mint próféta és kultuszszemélyiség, látnok és szupersztár.

És ez nem minden. Camus élete lenyűgöző mese volt, drámaibb némelyik művénél. És még ha kortársai úgy is jellemezték, mint bonyolult, ellentmondásos személyiséget, az idő varázslatos módon eltüntette az erős kontrasztokat, lecsiszolta jelleme egyenlenségeit, és mára csak egy gyengéden rokonszenves, ikonikus figura maradt.

Algériában nőtt fel szegénységben, süket, de szerető anyjával és zsarnoki nagyanyjával. Az apja elesett 1914-ben a marne-i csataterén. Befejzetlen önéletraj-

zi regénye, *Az első ember* (1994), amelyet jóval a halála után adtak ki, vet némi fényt Camus ifonti éveire. Ebben rója le tiszteletét Monsieur Bernard nevű tanára előtt, aki életében először érezte vele, hogy „méltó felfedezni a világot”, és állta taníttatása költségeit.

Camus szinte minden regényében a szorongást és a zavarodottságot ábrázolja. De honnan ered ez a zavarodottság, miben áll az író meghatározó szorongása? Soha nem fogjuk megtudni, és ez csak hozzájárul a Camus-t körülvevő rejtélyhez. Mert bármilyen őszinte is volt, tudta, hogy az író csak egyetlen egyszer leplezheti le belső motivációját. Ugyanakkor szépirodalmi formában akárhányszor elkendőzheti és alakíthatja.

Szerintem Camus megértéséhez fontos kulcsot ad kezünkbe a *Közöny* egyik mondata. „Az egész a nap miatt volt”, mondja Mersault a tárgyaláson. Egy fényrobbanásra céloz, egy félelmetes élményre, amelyben a természet mindent elsöprő ellenségessége nyilvánult meg a számára.

Camus munkásságnak egyik meghatározó eleme, hogy „mediterrán” szerző volt. A fényben úszó Észak-Afrikában nőtt fel, és kozmopolita földkö-

zi-tengeri kultúrát akart létrehozni. De kettős élményei voltak a Földközi-tengerrel és Algériával kapcsolatban. Imádta a fényt, a tengert, az illatokat, ezek hedonisztikus életérzéssel töltötték el, amit mindig kutatót és próbált rabul ejteni a szövegeiben. De nem csupán a fényárban úszó harmóniát és szépséget látta, látta az égető homokot is, a hőséget, amely könyörtelenül a földbe döngöli az embert, és kiszívja minden erejét, félelmetessé téve az életet. Ez az alapvető kettős látás különböztette meg Camus-t a párizsi akadémikus életben formálódott kortársaitól.

Egy másik kulcs Camus megértéséhez, hogy fiatalon olvasta Nietzschét. Az ő befolyása alatt élt teljes életet, élt meg örömet, fájdalmat és bánatot, és végül még a nietzschei gondolat ellen is fellázadt, miszerint el kell fogadnunk a sors szeszélyeit.

Hatással volt rá az Algéria területén született egyháztanító, Szent Ágoston is, aki hitte, hogy a világot a gonosz uralja, és vallomásaiban a kegyelem nélkül élő ember reménytelenségéről írt. Ám jóllehet Camus osztozik néhány keresztény tanító, mint például Assisi Szent Ferenc és Blaise Pascal pesszimizmusában, távolságot tart tőlük, amikor tanításuk paradox módon átcsap reménybe és a jóságba vetett hitbe. A vallást ugyanis a tudat morfiúmánának tekintette. Mégsem akart senkit áttéríteni saját világnézetére, amely a világi lelkeség egy formája volt.

Camus fiatalon belépett a kommunista pártba, és egészségügyi okokból a száraz klímájú Párizsba költözött. Újságíróként dolgozott az ellenállás *Combat* nevű lapjánál. Életszemléletére hatott a háború barbarizmusa, amely mintha minden életmódot ellehetetlenített volna. Ebben az időben keletkezett szövegei arról tanúskodnak, hogy ellenezte a nacionalizmust, a gyarmatosító politikát, a társadalmi igazságtalanságokat, és mindig a gyengék pártját fogta a hatalommal szemben. Ám gyorsan elege lett a politikából, és az irodalom felé fordult.

Az 1942-es első regényétől, a *Közöny*től számítva mindössze tizenöt évre volt szüksége, hogy ő legyen minden idők második legfiatalabb irodalmi Nobel-díjasa. Úgy rohamozta meg az irodalom porondját, mint senki más rajta kívül Európában. A neve egyet jelentett a francia irodalmi ellenálló mozgalommal és a megújulással.

De meggyűlt a baja a párizsi értelmiséggel. A *Pestis* című regény 1947-es megjelenésével kezdődött, amelyben elmeséli, hogyan érkezik meg a pestis Oranba, hogyan tör ki, gyilkol, tetőzik, majd tűnik el. A könyv a rendkívüli eseményekkel szembesülő ember viselkedésének teljes skáláját ábrázolja. A kortárs olvasók értették a célzást a háborúra és a nácizmusra, de nem örültek, ha emlékeztették őket, milyen gyenge volt az ellenállás a megszállás alatt.

Nem sokkal később a Jean Paul Sartre-hez fűződő barátsága is megingott, amikor Camus leleplezte az igazságot Sartre kényelmes életéről a náci megszállás idején. A végleges törés 1951 után, *A lázadó ember* megjelenésével következett be. Camus megírja az emberi lázadás történetét, hogy költők és filozófusok munkáit nézve milyen alakot öltött az ókortól a legújabb korig. A Marxról és Hegelről vallott nézetei, illetve Sztálin gulágjainak az elítélése miatt a baloldal gyakorlatilag száműzte soraiból.

Camus utolsó éveire rávetette árnyát Algéria véres felszabadulása a francia uralom alól. Senki nem szerette nála jobban Algériát, és a konfliktus mindkét oldalát átlátta: a francia hadsereg által megkínzott algírokat és az algír nacionalisták által elkövetett terrorcselekményeket. Camus nem volt hajlandó állást foglalni, és mindkét oldal kigúnyolta őt. Nem hallatta a hangját, és azóta sem szűnnek a találgatások, mi mindennel járulhatott volna hozzá az ideológiai vitához, ha tovább él.

A mai napig óriási tiszteletet érzek Camus iránt, még ha idővel találtam is újabb házi bálványokat. Ma leginkább azt kedvelem benne, ahogy megkérdőjelezi az irodalom és a vallás ígéretét, miszerint értelmet tudnak adni a létezésnek. Az ilyesmi megbotránkozta. És éppen ebben rejlik Camus zseniális provokációja: arra kényszeríti az olvasót, hogy szakítson a gépies értékítéletekkel, inkább gondolkozzon önállóan, és válasszon magának olyan életet, amiért érdemes élni.

Papolczy Péter fordítása

Gabi Gleichmann: 1954-ben született Budapesten. Tízévesen szüleiivel Svédországba költözött, ahol később filozófiát és irodalmat tanult. A 90-es években prominens kulturális újságíróként dolgozott, majd négy éven át (1990–94) a svéd PEN elnöke volt. Jelenleg feleségével és fiaival Norvégiában él, irodalomkritikus és az Agora Kiadó vezetője, többek között Nádas Péter és Esterházy Péter műveit jelenteti meg norvég nyelven. Első regénye, *A hatatlanság elixírje* (Athennaeum) hetek alatt bestseller lett, több mint 14 országban jelenik meg a norvég kiadást követően.

Papolczy Péter (Budapest, 1972): informatikusként, majd filológusként végzett a Budapesti Műszaki Egyetemen, illetve az ELTE-n. 2003 óta jelennek meg regényfordításai angolból és svédből. 2012 óta a Magyar Műfordítók Egyesületének elnöke.